

*До спеціалізованої вченої ради Д
41.086.03 Національного університету
«Одеська юридична академія» за
адресою: 65009, м. Одеса, Фонтанська
дорога, 23*

ВІДГУК

**офіційного опонента, кандидата юридичних наук Тетерятник Ганни
Костянтинівни на дисертацію Бойка Івана Івановича «Застосування
кримінально-процесуального примусу в екстрадиційному процесі»,
представлену на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за
спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова
експертиза; оперативно-розшукова діяльність**

Обґрунтування вибору теми дослідження. Актуальність теми дослідження, необхідність реальної потреби наукового осмислення проблем, що розглядаються у дисертації, є відправною точкою оцінки її змісту. Міжнародне співробітництво у кримінальному судочинстві відіграє важливу роль у досягненні завдань кримінального провадження. Особливого значення ефективність міжнародного співробітництва, у тому числі, у кримінальному процесі, набуває в контексті євроінтеграції нашої держави.

У КПК України 2012 року передбачено окремий розділ «Міжнародне співробітництво під час кримінального провадження», який визначає процесуальний механізм його здійснення. Одним із найбільш застосовуваних на практиці є така форма міжнародного співробітництва, як видача осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (екстрадиція). У той же час, як справедливо зазначає автор, через постійні непорозуміння між державами та велику кількість умовностей, інститут екстрадиції функціонує досить нестабільно. Екстрадиція

пов'язана із застосуванням заходів процесуального примусу. Переконливо дисертант звертає увагу на те, що при застосуванні кримінальних процесуальних норм існують певні проблеми, пов'язані, зокрема, з дотриманням прав людини і реалізацією низки засад кримінального провадження (відсутністю самостійної підстави для затримання особи, яка знаходиться у міжнародному розшуку, процесуальної регламентації здійснення міжнародного розшуку (у зв'язку з чим є невизначеним факт знаходження особи у міжнародному розшуку), обранням та застосуванням тимчасового або екстрадиційного арештів, порядком їх продовження тощо).

Новітність підходу автора полягає у тому, що, незважаючи на розгляд питань інституту процесуального примусу загалом та у міжнародному співробітництві зокрема, у наукових дослідженнях багатьох правників (с. 6-7), дисертант по своєму намагається осмислити дану проблематику, надати власні пропозиції із вдосконалення чинного кримінального процесуального законодавства. Хоча роботи вчених, які раніше займалися дослідженням проблем кримінального процесуального примусу в екстрадиційному провадженні, і стали підґрунтям для дослідження Бойка І.І., здобувач логічно зосередив свою увагу на тих питаннях, які раніше не розглядалися або не знайшли свого вирішення. Що також обумовлює актуальність тематики дисертації.

Про актуальність роботи свідчить і її зв'язок з науковими програмами, планами, темами, грантами: дисертаційне дослідження виконане в межах плану науково-дослідної роботи кафедри кримінального процесу Національного університету «Одеська юридична академія» «Удосконалення сучасного кримінально-процесуального законодавства та забезпечення його ефективності в умовах правової реформи» на 2011-2015 рр. як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Теоретичні та практичні проблеми забезпечення сталого розвитку української державності та права» на 2011-2015 рр. (ДРН 0110U00671), а також плану науково-дослідної роботи кафедри кримінального процесу Національного університету «Одеська

юридична академія» «Динаміка кримінального процесуального законодавства України: досвід та перспективи» на 2016-2020 рр. як складової плану науководослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» на 2016-2020 рр. (ДРН 0116U0184) (с. 7-8).

Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, та їх достовірність. Викладені в роботі наукові положення та висновки переважно є обґрунтованими, аргументованими та переконливими. Про достатній рівень достовірності значною мірою свідчить опрацювання дисертантом вагомого обсягу літературних джерел (263 найменування), аналіз як національного законодавства та наукових праць вітчизняних авторів, так і зарубіжного законодавства, міжнародно-правових актів інших держав, досліджень вчених інших країн.

Репрезентативним є зібраний автором емпіричний матеріал: 120 ухвал слідчих суддів про застосування та відмову у застосуванні тимчасового та екстрадиційного арештів, що розміщені в Єдиному державному реєстрі судових рішень (жовтень 2016 р. – жовтень 2018 р.), матеріали слідчо-прокурорської практики (48 клопотань прокурора про застосування тимчасового та екстрадиційного арештів), рішення ЄСПЛ, що стосуються екстрадиційного провадження, керівні рекомендації Управління Верховного комісара у справах біженців ООН з питань екстрадиції і міжнародного захисту біженців.

Вміло використаний у роботі комплекс філософських, загальнонаукових та спеціальних методів наукового пізнання, вибір яких відповідає особливостям об'єкту, предмету, мети і завдань дослідження. Методологія забезпечила достовірність, повноту та об'єктивність отриманих результатів (с. 9-10).

З урахуванням зазначеного, слід констатувати наявність достатніх підстав вважати, що наукові положення і висновки, сформульовані у дисертації, є належним чином обґрунтованими та достовірними.

Наукова новизна одержаних результатів. Комплексний підхід до опрацювання та аналізу наукових джерел та законодавчих норм, аналітичні здібності автора, створили основу до формулювання власних наукових положень, висновків, рекомендацій із удосконалення інституту кримінально-процесуального примусу в екстрадиційному процесі. До найважливіших положень, що містять наукову новизну, і можуть бути зараховані до числа тих, що сформульовані вперше, слід віднести наступні:

здійснено структурування екстрадиційного провадження за такими критеріями: за критерієм послідовності на 1) попередній етап, 2) основний етап та 3) заключний етап; залежно від законодавчої можливості застосування кримінального процесуального примусу: 1) оголошення особи у міжнародний розшук; 2) встановлення факту перебування розшукуваної особи на території іноземної держави, отримання/направлення запиту про видачу (екстрадицію) особи; 3) прийняття рішення за запитом про видачу; 4) організація та здійснення фактичного переміщення (передання) особи на територію запитуючої держави;

систематизовано заходи кримінального процесуального примусу, що можуть застосовуватися при реалізації окремих процесуальних форм міжнародного співробітництва: міжнародної правової допомоги; перейнятті кримінальних справ; передачі засуджених осіб; визнанні та виконанні вироків судів іноземних держав. Встановлено, що ці заходи відрізняються за правовою регламентацією, суб'єктним складом, процесуальним порядком застосування;

здійснено класифікацію кримінального процесуального примусу в екстрадиційному провадженні за критерієм обов'язковості його застосування на обов'язковий і додатковий;

зроблено висновок про те, що послідовність, тривалість проходження етапів екстрадиційного процесу, строки застосування окремих заходів кримінального процесуального примусу можуть скорочуватись у випадку реалізації спрощеного порядку видачі (екстрадиції) осіб;

визначено перелік підстав застосування кримінального процесуального примусу в екстрадиційному провадженні: нормативно-правової, юридичної та фактичної та надано їх характеристику;

Низка інших наукових положень (с. 12-14) також у значній мірі удосконалюють сучасне уявлення про застосування кримінального процесуального примусу в екстрадиційному процесі.

Оцінка змісту дисертації та автореферату. Дисертація та автореферат характеризуються логічним і чітким змістовим наповненням, відповідно до плану, архітектоніка забезпечує комплексність та системність опрацювання проблематики.

Дисертація складається зі вступу, двох розділів, що включають вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (263 найменування) та додатків.

У розділі 1 «Теоретико-правові аспекти застосування кримінального процесуального примусу у провадженнях, пов'язаних зі здійсненням міжнародного співробітництва» викладаються теоретичні положення, які стали теоретико-правовою основою для дослідження питань застосування кримінального процесуального примусу в екстрадиційному процесі: проаналізовано сутність кримінального процесуального примусу, правову природу заходів, за допомогою яких він реалізується в процесуальних формах міжнародного співробітництва під час кримінального провадження, зміст категорії «юрисдикція» та наслідки її впливу на отримання прав і свобод людини при застосуванні заходів кримінального процесуального примусу.

У підрозділі 1.1 автором проведений аналіз понять «примус», «примус у кримінальному процесі», «кримінально-процесуальний примус» (с. 19-35). З цією метою використані наукові джерела не тільки з кримінального процесу, а і з теорії права, інших галузей права. Крім того, у підрозділі автором досліджено поняття

«міжнародне співробітництво», його форми (с. 35-40), що дозволило дисертанту виокремити ознаки кримінального процесуального примусу, співвідношення вищезазначених понять, роль та значення кримінального процесуального примусу у міжнародному співробітництві.

Переконливим є висновок здобувача про те, що кримінальний процесуальний примус при здійсненні міжнародного співробітництва в кримінальному провадженні зумовлений наявністю специфічного суб'єкта застосування: центральних (уповноважених) та компетентних органів, що вправі ініціювати питання про його застосування, або застосовувати, виходячи з потреб, мети конкретної процесуальної форми міжнародного співробітництва; об'єкта примусу – наявністю певної особи, щодо якої здійснюється кримінальне провадження або яка може сприяти здійсненню кримінального провадження; механізму здійснення кримінального процесуального примусу, що має визначатися кримінальним процесуальним законодавством і реалізовуватися через систему законодавчо визначених заходів (с. 40).

Цікавим є виклад дисертантом матеріалу у підрозділі 1.2, в якому досліджується поняття «юрисдикція» саме у контексті застосування кримінального процесуального примусу у кримінальних провадженнях, пов'язаних із міжнародним співробітництвом. Автор критично аналізує як думки науковців щодо визначення зазначеного поняття, так і досить широкий спектр нормативних джерел, торкається генези поняття. Окрема частина підрозділу присвячена виключенням із загальних принципів визначення юрисдикції, питанням імунітету окремих суб'єктів (с. 46-48).

У підрозділі 1.3 роботи автором проаналізовано низку міжнародно-правових актів та актів національного законодавства, визначено коло заходів кримінального процесуального примусу, що можуть застосовуватися при реалізації різних форм міжнародного співробітництва.

Заслуговує на підтримку висновок автора про те, що центральні (уповноважені) органи є першочерговими суб'єктами, які діють від імені держави,

і від яких може виступати ініціатива застосування кримінального процесуального примусу (не в усіх провадженнях, оскільки, наприклад, в екстрадиційному провадженні примус у виді затримання може бути застосовано до отримання запиту про видачу), оскільки саме вони є «вхідними воротами» для отримання відповідного прохання у формі запиту чи доручення на здійснення певної форми міжнародного співробітництва, а також спрямування до відповідного органу іноземної держави (с. 56).

Хоча у роботі кримінальний процесуальний примус і розглядається як необхідний у певних випадках (а за певних підстав – невід’ємний) елемент міжнародного співробітництва, автором використовується аксіологічний підхід до дослідження цього питання. Слід звернути увагу на намагання здобувача знайти баланс між досягненням мети кримінального процесуального примусу у міжнародному співробітництві, яка, на його думку, корелює із завданнями кримінального провадження, та забезпеченням основоположних прав і свобод осіб, до яких може бути застосований такий примус.

З огляду на це, цілком слушним є твердження дисертанта про те, що у будь-якому випадку обмеження прав і свобод, в тому числі і шляхом застосування заходів кримінального процесуального примусу може бути застосовано у випадку наявної необхідності, при встановленні підстав для цього, за дотримання визначених міжнародним договором чи/та національним законодавством умов, порядку, з дотриманням строків та граничних строків, диференційовано, залежно від особливостей відповідної процесуальної форми міжнародного співробітництва. І велике значення в цьому процесі мають реалізація кримінальної процесуальної функції судового контролю (що здійснюється слідчим суддею) та прокурорського нагляду (здійснюється прокурором) (с. 59).

Привертає увагу частина підрозділу, в якій досліджуються актуальні для України проблеми міжнародного співробітництва при здійсненні провадження *in absentia* (с.63-67), а також при реалізації такого виду міжнародної правової допомоги як розшук, арешт та конфіскація майна (с. 67-71).

У розділі 2 «Екстрадиція: дефініція, особливості правової природи та механізм реалізації» досліджується поняття «екстрадиція», його правова природа, структурований та охарактеризований процесуальний порядок реалізації заходів кримінального процесуального примусу на кожному з етапів видачі (екстрадиції) осіб.

У підрозділі 2.1 автором досліджено сутність екстрадиції та її види. Цікавими та досить обґрунтованими є міркування дисертанта щодо диференціації екстрадиції за різними критеріями (с. 87-90).

Заслуговує на підтримку запропоноване здобувачем поняття екстрадиційного провадження як визначеної кримінальним процесуальним законодавством процедури видачі (екстрадиції) особи, що складається із певних етапів, впорядкованої сукупності процесуальних дій, за необхідності – прийняття процесуальних рішень, здійснюваної центральними (уповноваженими) та компетентними органами запитуючої і запитуваної держави в межах повноважень, щодо особи, яка ймовірно вчинила кримінальне правопорушення на території іноземної держави, з метою вирішення як загальних завдань кримінального провадження, так і спеціальних, зокрема досягнення мети притягнення особи до кримінальної відповідальності та виконання обвинувального вироку суду іноземної держави (с. 95-96). А також виділення компонентів екстрадиції як частини кримінальної процесуальної діяльності (с. 94-95).

Логічним є дослідження у наступному підрозділі роботи – 2.2 питань організаційно-процесуального аспекту оголошення особи у міжнародний / міждержавний розшук. У цій частині роботи детально досліджено функції органів, які займаються питаннями міжнародного / міждержавного розшуку, визначено відмінності між цими видами розшуку осіб, підстави та процесуальний порядок здійснення цих заходів.

Надактуальним є звернення здобувача до питання, з якого ж моменту особа вважається такою, що перебуває у міжнародному розшуку. Для відповіді на нього Іваном Івановичем аналізуються норми кримінального процесуального

законодавства та судова практика (на відсутності єдності якої з цього питання акцентує увагу автор) (с.104-110). Критично оцінюючи різні підходи судів до вирішення зазначеної проблеми дисертант обґрунтовано звертає увагу на найбільш оптимальні шляхи її вирішення (с. 108-109).

Логічний ланцюг дослідження проблематики, визначеної тематикою розділу 2, продовжує підрозділ 2.3, у якому аналізується застосування заходів кримінального процесуального примусу на етапі встановлення місця перебування розшукуваної особи на території запитуваної держави з метою можливої/майбутньої видачі (екстрадиції), та при отриманні запиту про видачу.

Викликає науковий інтерес і відповідає вимогам сучасної кримінальної процесуальної практики здійснений дисертантом розгляд питання про застосування затримання в межах екстрадиційного провадження. Слід погодитися із ним у тому, що затримання є можливим і необхідним короткочасним запобіжним заходом при встановленні місця знаходження розшукуваної компетентними органами іноземної держави особи на території України, однак існують загальні проблемні питання процедури його застосування, які можуть впливати і на затримання розшукуваної особи з метою подальшої екстрадиції (с. 113-114). У підрозділі автор намагається знайти вирішення проблем, пов'язаних із затриманням в екстрадиційному провадженні, ідучи від загальних проблем застосування цього короткочасного запобіжного заходу, до особливих – при міжнародному співробітництві (с. 114-128). Для цього дисертант аналізує практичні приклади, рішення ЄСПЛ, вимоги КЗПЛ та міжнародних договорів, які регулюють зазначену сферу правовідносин, звертає увагу на важливість прокурорського нагляду та судового контролю, забезпечення прав затримуваної особи.

Подібною є методика дослідження автором запобіжних заходів, які застосовуються в екстрадиційному провадженні – від загальних проблем застосування запобіжних заходів – до їх специфіки у зазначених провадженнях.

Слід підтримати дисертанта у твердженні про специфічність мети застосування векстрадиційному провадженні запобіжних заходів – мета застосування вищевказаних заходів, поряд із загальною метою для запобіжних заходів, пов’язана із необхідністю реалізації специфічної мети – можливості здійснення або забезпечення видачі (екстрадиції). Так, враховуючи ту обставину, що якщо особа з метою ухилення від кримінальної відповідальності чи виконання вироку, покидає державу, компетентні органи якої здійснюють кримінальне провадження щодо неї, вона перестає виконувати покладені на неї процесуальні обов’язки і унеможливорює досягнення дієвості кримінального провадження, і як результат, - загальних завдань кримінального провадження (с. 133).

Логічно продовжуючи свої міркування, здобувач досліджує і спеціальні запобіжні заходи, які застосовуються у міжнародному співробітництві, звертаючи увагу на їх процедурну специфіку та забезпечення прав осіб, до яких ці заходи застосовуються (с. 134-172).

Дуже влучно автор акцентує увагу на важливості визначення строків застосування таких заходів та специфічності підстав для їх застосування: щодо підстав застосування вищевказаних запобіжних заходів, то вони також в загальному вигляді не можуть бути реалізовані, оскільки, відповідно до ч. 2 ст. 177 КПК України підставою застосування запобіжних заходів є наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення, а також наявність процесуальних ризиків, передбачених ч.1 ст. 177 КПК України (с. 153).

Висновки автора по підрозділу 2.3 (с.172-173) слід визнати логічними та послідовними, такими, що відображають методологічно вірний підхід до досліджуваних у підрозділі питань. Слід звернути увагу на значний обсяг опрацьованих Іваном Івановичем міжнародних нормативно-правових актів, рішень ЄСПЛ та прикладів з судової і слідчо-прокурорської практики, що вказує на глибинне дослідження піднятих дисертантом проблем та по-справжньому дослідницький підхід до їх вирішення.

Наступний етап екстрадиційного провадження, який розглядається у підрозділі 2.4 пов'язаний із прийняттям центральним (уповноваженим) органом України рішення за запитом про видачу (екстрадицію) особи.

Вагома увага у підрозділі приділена обмеженням щодо екстрадиції за певних підстав та окремих категорій осіб. Процедура прийняттям центральним (уповноваженим) органом України рішення за запитом про видачу (екстрадицію) особи розглядається крізь призму широкого спектру нормативних джерел та рішень ЄСПЛ.

Дисертант справедливо звертає увагу на те, що, враховуючи строки проведення екстрадиційної перевірки, можливість їх продовження, строки тримання під вартою, можливість їх продовження, важливим є якнайшвидше встановлення обставин, що можуть перешкоджати видачі, зокрема, і зусиллями особи, видача якої запитується або може запитуватися, для запобігання безпідставному порушення права на особисту недоторканість такої особи (с. 185).

Завершальним є підрозділ 2.5, у якому досліджено організацію та здійснення фактичного переміщення (передання) особи на територію запитуваної держави.

Автор справедливо зазначає, що хоча зазначений етап по суті є «технічним», це не зменшує необхідності чіткого нормативного врегулювання питань, пов'язаних із його проведенням.

Висновки відповідають поставленим задачам дослідження у межах обраного об'єкта та предмета, містять розроблені автором теоретичні наукові положення, практичні рекомендації, пропозиції із удосконалення чинного законодавства. Дисертація виконана українською мовою. Стиль викладення матеріалу – науковий.

Віддаючи належне глибокому, якісному дослідженню автора, необхідно звернути увагу на окремі положення та висновки, які мають дискусійний характер чи вимагають додаткового обґрунтування під час захисту:

1. При характеристиці емпіричної бази автором зазначено, що, зокрема, її становлять 120 ухвал слідчих суддів про застосування та відмову у застосуванні

тимчасового та екстрадиційного арештів, що розміщені в Єдиному державному реєстрі судових рішень (жовтень 2016 р. – жовтень 2018 р.), матеріали слідчо-прокурорської практики (48 клопотань прокурора про застосування тимчасового та екстрадиційного арештів). Натомість у тексті дисертації, в авторефераті, при обґрунтуванні висновків та пропозицій зазначені матеріали не використовуються. На думку офіційного опонента, використання проаналізованих матеріалів, додало б репрезентативності висновкам та пропозиціям автора. Доцільним було б також проведення анкетувань або опитувань правників з приводу проблемних питань, які досліджуються у роботі.

2. На сторінках 33-34 автор доходить висновку, що «необхідності в диференціації понять «кримінальний процесуальний примус» та «примус у кримінальному процесі» немає, оскільки це може привести до плутанини та переобтяження категоріально-понятійного апарату кримінального процесуального права». Зазначене твердження потребує додаткової аргументації. Адже кримінальний процесуальний примус включає тільки ті заходи процесуального примусу, які передбачені кримінальним процесуальним законодавством. У той же час, примус у кримінальному процесі не обмежується лише цими заходами, а включає у себе, як справедливо зазначає О. В. Фірман, всі різновиди впливу на учасників кримінального провадження, внаслідок якого вони зобов'язані виконувати процесуальні обов'язки всупереч власній волі під загрозою застосування до них санкцій різного роду: кримінально-процесуальних, кримінально-правових, адміністративно-правових, дисциплінарних (Фірман О.В. *Заходи забезпечення кримінального провадження та їх класифікація. Юридичний науковий електронний журнал. 2014. № 6. С. 231-234*).

3. Низка висновків автора, які наводяться у тексті дисертації має тезовий характер та тільки окреслює певну проблематику. Наприклад, на сторінці 60 автор зазначає, що «У практичній діяльності є суттєва проблема, пов'язана із довготривалою процедурою виконання міжнародних доручень»; на сторінці 74 дисертант вказує: «Є суттєві процесуальні недоліки у застосуванні тимчасового

арешту в процедурі перейняття кримінального провадження положень ст. 583 КПК України. Зокрема, вони стосуються вказівки на можливість застосування тимчасового арешту до затриманої особи (яке відбувається в екстрадиційному провадженні), а КПК України в процедурі перейняття не передбачає можливості затримання»; на сторінці 75 дисертант зауважує: «Досить скромно врегульованим залишається питання про предмет доказування в судовому засіданні щодо розгляду клопотання про обрання тимчасового арешту в процесі перейняття кримінального провадження». І хоча далі по тексту роботи здобувач аналізує зазначену проблематику, власних пропозицій щодо вирішення цих проблемних питань не надає.

Попереднє зауваження породжує наступне:

4. У додатках до дисертації (с. 227-232) Іван Іванович пропонує низку змін та доповнень до чинного КПК України, натомість не зовсім зрозуміло, на вирішення яких проблем покликані такі зміни та доповнення. На думку офіційного опонента, більш послідовно такі пропозиції відображали б висновки дисертанта, якби логічно завершували певну частину дослідження, демонструючи бачення вирішення однієї із аналізованих проблем.

Водночас наведені вище дискусійні положення жодним чином не знижують високого наукового рівня дисертації, не зменшують загалом позитивного враження від змісту та оформлення роботи, авторського підходу дисертанта до вирішення поставлених завдань та досягнення визначеної мети.

Повнота викладу наукових положень в опублікованих працях. Наукові положення, висновки та рекомендації, сформульовані автором удисертації, доволі повно відображені в авторефераті та опублікованих працях. Основні положення і результати дисертації знайшли відображення у 10 публікаціях, у тому числі 4 статтях, опублікованих у наукових фахових виданнях, перелік яких затверджено МОН України, 1 статті, опублікованій у зарубіжному періодичному виданні, та 5 тезах доповідей на науково-практичних конференціях і засіданні круглого столу.

ВИСНОВОК: дисертація Бойка Івана Івановича «Застосування кримінально-процесуального примусу в екстрадиційному процесі» є самостійною, комплексною, завершеною працею, що містить нові науково обгрунтовані результати проведених здобувачем досліджень, які розв'язують конкретне наукове завдання – розробка системної концепції застосування кримінально-процесуального примусу в екстрадиційному процесі, а також розробка науково-практичних рекомендацій щодо вдосконалення положень чинного КПК України в цій сфері.

Дисертація повною мірою відповідає вимогам Порядку присудження наукових ступенів, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а її автор – Бойко Іван Іванович – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

Офіційний опонент

Завідувач кафедри
кримінального процесу
Одеського державного університету
внутрішніх справ
кандидат юридичних наук

Г.К. Тетерятник

Підпис засвідчую:

Проректор Одеського державного
університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений діяч науки і техніки України

С. О. Кузніченко